

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ**

Əlyazması hüququnda

VƏFA ELXAN qızı MƏMMƏDOVA

**MÜASİR AZƏRBAYCAN VƏ RUS SİYASİ DİSKURS DİLİNİN
QARŞILIQLI TƏHLİLİ (XX ƏSRİN SONU – XXI ƏSRİN ƏVVƏLİ)**

5714.01 – Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2017

**Dissertasiya Bakı Slavyan Universitetinin
Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir**

Elmi rəhbər: **Eldar Rizvan oğlu PİRİYEV**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponetlər: **Tamilla Həsən qızı MƏMMƏDOVA**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Cavanşir Xankişi oğlu MURADOV
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
İ. Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun
Nəzəri dilçilik və Tətbiqi dilçilik şöbələri

Müdafiə «___» _____ 2017-ci il saat «___» Bakı Slavyan Universitetinin nəzdində filologiya üzrə elmlər doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.071 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, S.Rüstəm küçəsi, 33.

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «___» _____ 2017-ci il tarixində göndərilmişdir.

**D.02.071 Dissertasiya Şurasının
elmi katibi**

filologiya üzrə elmlər doktoru,
prof. **N. Ş. MƏMMƏDOV**

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müasir dünyada təbii dilə olan münasibət günü-gündən ciddiləşir, hətta dəqiq və texniki elmlər üzrə ixtisaslaşan insanlara üslubiyyət və nitq mədəniyyəti kimi dilçilik fənlərindən ali məktəblərdə mühazirələr keçirilir. Bu gün insanın dil kontekstində özünü realizə etməsi haqqında fikir bir aksioma kimi qəbul olunur. Digər tərəfdən müasir həyatın ən global hadisəsi kimi siyasi mühit təqdim olunur. Siyasət həyatın bütün sahələrini əhatə edir, çünki zaman və məkan çərçivəsində reallaşan istənilən hadisədə kiminsə maraqları izlənilir. Maraq olan yerdə isə ona nail olmaq üçün müəyyən siyasi metodlardan istifadə olunur. Həmin metodlar sistemində isə ən qabarıq şəkildə nümayiş olunan, gözdə olan və nəticə etibarilə ən əlverişli olanı nitq fəaliyyətidir, bizi maraqlandıran aspektdə isə siyasi nitq fəaliyyətidir. Hər bir yeni fikir, yeni ictimai meyl və maraqlar dairəsi ictimai nitqdə ifadə olunmalıdır ki, ən azı nəzərə çarpsın, diqqəti cəlb etsin. Fikirlər semiotik baxımdan kodlaşır və müəyyən konfigurasiyalar şəklində sabitlik kəsb edir. Əlbəttə, sabitlik nisbi keyfiyyətdir, bir neçə dəfə işlənmək yaxud bir müddət müəyyən yönəli mətbuatda bərpa olunmaq hələ nitq vahidinin dil vahidinə çevrilməsi demək deyil. Həqiqi sabitlik o deməkdir ki, danışan kütlə müəyyən fikri ifadə etmək üçün söz axtarmır, artıq dil vahidinə çevrilmiş sabit konfigurasiyanı nitqində bərpa edir. Nitq vahidi uzual dil vahidi statusunu kəsb edir.

Beləliklə, tədqiqatın iki mühüm amili müəyyən olunur: dil və siyasət. Siyasət dilinin öyrənilməsi bütün zamanlarda aktualdır, ən azı ona görə ki, siyasətin özü “danışığı” öyrənib onu korreksiya edir. Siyasi dilin öyrənilməsi əslində siyasi refleksiyanın mühüm formalarından biridir, bəlkə də birincisidir. Dili öyrənərək siyasət özünü tanıyır. Dili isə siyasət özü öyrənə bilmir, bunun qnoseoloji mexanizmi dilçilikdədir. Linqvistik interpretasiya siyasətə onun özünü anladır. Beləliklə, siyasi dilə həsr olunmuş tədqiqat yalnız linqvistik əhəmiyyətə yox, eyni zamanda politoloji, kulturoloji və sosioloji əhəmiyyətə malikdir.

Dilçilik tədqiqatını (müstəqil siyasi tədqiqatdan fərqli olaraq) siyasi məqsədlər və siyasi məzmun maraqlandırmır. Dilçilik tədqiqatını siyasi diskursu yaradan sabit dil vahidləri maraqlandırır.

Tədqiqatın obyektini Azərbaycan və rus dillərində formalaşan müasir siyasi diskurs təşkil edir.

Tədqiqatın predmetini siyasi diskursun struktur-semantik və üslubi-funksional xüsusiyyətləri təşkil edir.

Tədqiqatın əsas məqsədi müasir Azərbaycan və rus dillərində yaranan siyasi diskursun əsas xüsusiyyətlərini müəyyən etməkdir.

Tədqiqat işində əsas məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı **konkret vəzifələr** yerinə yetirilmişdir:

1) tədqiqatın nəzəri prinsipləri müəyyən olunmuşdur; 2) Azərbaycan və Rusiya dövrü mətbuatı və elmi ədəbiyyat əsasında tədqiqatın materialı toplanmışdır; 3) toplanan dil və nitq materialı sistemləşdirilmişdir; 4) siyasi mətnlər struktur-semantik və funksional-üslubi baxımdan təhlil olunmuşdur; 5) alınan nəticələr sistemləşdirilmişdir; 6) tədqiqatın nəticələri qısa tezislər şəklində təqdim olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Azərbaycan və rus dilçiliyində ilk dəfə olaraq müasir siyasi diskursun struktur-semantik sərhədləri, üslubi və konnotativ səciyyəsi, funksional mahiyyəti müəyyən olunur. Azərbaycan dilçiliyində ilk dəfə olaraq Azərbaycan dilində formalaşan siyasi diskurs struktur-semantik baxımdan təhlil olunur. İlk dəfə Azərbaycan mühitində təşəkkül tapan siyasi dil rus qarşılığı ilə müqayisə olunur.

Tədqiqatın nəzəri dəyəri müasir Azərbaycan dilçiliyində diskurs nəzəriyyəsi, siyasi dil və siyasi diskurs anlayışlarının müəyyənləşdirilməsindədir. Tezis şəklində təqdim olunan tədqiqatın ümumiləşdirilmiş yekunları da bilavasitə nəzəri səciyyə daşıyır.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Dissertasiyanın materialları və nəticələri gələcək tədqiqatlarda istifadə oluna bilər. Bundan əlavə, tədqiqatın materialları Respublika ali məktəblərində ümumi dilçilik, koqnitiv dilçilik, müqayisəli dilçilik və tipologiya, semasiologiya, leksikologiya və frazeologiya, eləcə də leksikoqrafiya üzrə hazırlanan ümumi və xüsusi kurslarda istifadə oluna bilər.

Mövzunun işlənmə dərəcəsi. Mövzunun dilçilik ədəbiyyatındakı işlənməsindən danışıarkən üç istiqamətdə aparılan tədqiqatlar qeyd olunmalıdır. Birinci istiqamət ümumiyyətlə formalaşmaqda olan koqnitiv dilçiliklə bağlıdır. İkinci istiqamət diskurs-təhlil və müvafiq tədqiqat təcrübəsini əks edir. Nəhayət, üçüncü istiqamət müasir siyasi dilin öyrənilməsi ilə bağlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, hər üç istiqamət üzrə ingilis və alman dillərində kifayət qədər elmi ədəbiyyat mövcuddur. Rus dilində bu sahədəki ədəbiyyat ingilis və alman dillərində olduğundan xeyli azdır. O ki qaldı Azərbaycan dilinə, burada bizi maraqlandıran elmi istiqamət üzrə tədqiqatlar demək olar ki, yoxdur. Müstəsna hal kimi prof.

F.Y. Veysəllinin “Diskurs təhlilinə giriş” kitabı və prof. E.R.Piriyevin “Rus və Azərbaycan dillərində “Amerika” diskursu”nun təhlilinə həsr olunmuş doktorluq dissertasiyası və monoqrafiyası göstərilə bilər.

Rusiyada, ümumiyyətlə, koqnitiv istiqamətdə aparılan araşdırmalar Azərbaycandakından xeyli çoxdur. Burada bir çox alimin və tədqiqatların adlarını çəkmək olar. E.S.Kubryakovanın tədqiqatları rus dilçiliyində xüsusi bir koqnitiv istiqamət yaratmışdır. Ümumiyyətlə, siyasi dilçilik sahəsində işləyən Rusiya dilçilərindən, demək olar ki, ən nüfuzlusu A.P. Çudinovdur.

Tədqiqatın mənbələri. Dissertasiyada üç növ mənbədən istifadə olunmuşdur. Tədqiqatın nəzəri əsasları müəyyən edilərkən linqvonəzəri ədəbiyyatdan geniş istifadə olunub. Dil vahidlərinin semantik quruluşu nəzərdən keçirilərkən leksikoqrafik mənbələrdən istifadə olunub. Azərbaycan və Rusiyadakı müasir siyasi diskursu müəyyən edən mətnlərə müraciət olunmuşdur ki, bu da tədqiqatın faktoloji əsasını təşkil edir.

Dissertasiyada istifadə olunan metodlar. Tədqiqat metodları bilavasitə keçirilən əməliyyatlarla, onların linqvistik tutumu ilə bağlıdır. Beləliklə də ilk növbədə dissertasiyada semantik-komponent yaxud semlər üzrə təhlil metodundan istifadə olunub. Tədqiqatda, əlbəttə ki, müasir kontent-təhlil metodundan istifadə olunmuşdur.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Müasir Azərbaycan və rus siyasi diskursu XX əsrin 80-ci illərində formalaşmağa başlayır. Buna təkan dövlət tərəfindən elan edilən “yenidənqurma” siyasəti idi;

2. Bu illərdə siyasi diskursun əsas və həlledici meyli üslubi neytrallıqdan üslubi enişə doğru transformasiya idi. Digər mühüm göstərici siyasi diskursun polifoniyasıdır. Sovet dövrünün monosiyasi diskursundan fərqli olaraq, tədqiq olunan illərdə hər bir siyasi mərkəz, siyasi statusa malik olan durum özünün müstəqil diskursunu yaratmağa imkan tapır;

3. Müasir mərhələdə həm Azərbaycanda, həm də Rusiyada siyasi diskurs heç bir üslubi çərçivəyə sığmır. Ən kobud sözlər KİV-in və elmi monoqrafiyaların dilində rast gəlinir;

4. Azərbaycandilli siyasi diskurs rusdilliyə nisbətən üslubi neytrallığını qorumağa çalışır. Ümumiyyətlə, Rusiya siyasi diskursu daha kəskin və daha kobuddur.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya üzərində iş aparılarkən mütəmadi olaraq tədqiqatın nəticələri haqqında Bakı Slavyan Universitetinin ümumi dilçilik kafedrasının iclaslarında və universitetin

elmi seminarlarında çıxışlar, ali məktəblərarası, respublika və beynəlxalq konfranslarda məruzələr edilmişdir. Bundan əlavə, tədqiqatın nəticələri öz əksini 13 məqalə və tezisdə tapmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın ümumi həcmi 150 səhifədir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə mövzunun aktuallığından, obyekt və predmetindən, əsas məqsəd və vəzifələrindən, elmi yeniliyindən, metod və mənbələrindən, nəzəri və praktik əhəmiyyətindən, eləcə də müdafiəyə çıxarılan müddəalardan və dissertasiyanın aprobasiyasından bəhs olunur.

Dissertasiyanın birinci fəslə “Siyasi diskurs tədqiqinin nəzəri əsasları” adlanır və dörd yarım fəsildən ibarətdir. **Birinci yarım fəsil** “Müasir “diskurs” və “diskurs-təhlil” anlayışları” adlanır. Oksford universitetinin ən yeni dilçilik terminləri lüğətində *diskurs* termini bu cür izah olunur: “bir-birilə bağlı cümlələrin şifahi yaxud (əksər istifadədə) yazılı ardıcılığı”¹. Lüğətdə qeyd olunur ki, diskurs termininə həsr olunmuş həmin məqalənin özü bir diskursdur. Diskurs nümunələri kimi hekayə, siyasi nitq, tələbələrə oxunan mühazirə, intervyu göstərilir. Eyni zamanda diskursun dilin üslubi növləri ilə bağlılığı göstərilir, nümunə kimi siyasi diskurs, dini diskurs ifadələri gətirilir. Diskurs ictimai mövzularla bağlı təşəkkül tapa bilir. Bu mənada əksər hallarda *diskursiv praktika* söz birləşməsi və termini işlədilir. Məsələn, hansısa bir mövzu ətrafında danışıq zaman çərçivəsində diskursiv praktikaya çevrilir, yəni cəmiyyətdə həmin mövzu ilə bağlı danışıq-nitq təcrübəsi yaranır. Beləliklə, “diskurs” anlayışı “mədəniyyət məkanı” ilə də assosiasiya olunur. Lakin əksər hallarda *diskurs* eyni mövzuda yazılan mətnlər paradiqmasına aid işlənir. Lakin müasir cəmiyyətdəki diskursları yalnız adi mədəni fakt kimi dəyərləndirmək düzgün deyil. Diskursların mövcudluğu siyasi əhəmiyyətə malik ictimai hadisədir. Məlum olur ki, diskursların təsiri altında qlobal ictimai və mədəni hadisələr baş verir. Belə ki, siyasi meyillər dəyişə bilər, siyasi qurumlar məhv olur, inqilablar baş verir, məlum faktlar haqqında yeni təsəvvürlər yaranır və s. Nümunələr kifayət qədərdir.

¹ Matthews P.H. Oxford concise dictionary of linguistics. Oxford university press, 2014, p. 291.

İkinci yarım fəsil “Diskurs və ictimai mühit. Diskurs və dünya” adlanır. İnkişaf etmiş və mədəni cəmiyyətlərdə diskurslar və diskursiv təcrübələr ictimai fikri formalaşdırır. Tədqiqatlar göstərir ki, bir çox hallarda ictimai fikir və ümumiyyətlə ictimai təfəkkür diskursiv təcrübələrə məruz qaldığını duymur. Təsir əksər hallarda şüuraltı səviyyədə reallaşır. İnkişaf etmiş demokratiyalarda bu hadisə çoxdan məlumdur və yaxşı tədqiq olunub. Qeyd etmək lazımdır ki, Qərbdə diskursiv təsir əsas etibarilə *ritorika* adlanan dilçilik fənni kontekstində öyrənilib. Ritorika çox qədim elm olaraq Aristotel tərəfindən müxtəlif səpkilərdə tədqiq olunub. Müasir Qərb aləmində isə bu elmin sırf praktik əhəmiyyəti üzə çıxır. Mütəxəssislər öz məqsədlərini gizlətmir və yeri gələndə yada salır ki, ritorika bilavasitə kütlələri, kütləvi düşüncəni “yola gətirməyə” xidmət edir. İnkişaf etmiş demokratiyalara isə ritorikanın bilavasitə dəxli ona görə var ki, burada hər şey seçki yolu ilə həll olunur. Ritorika üzrə mütəxəssislər seçkiləri idarə edir, əhali qarşısında çıxışlar edir və nəticə etibarilə əhali onların dediklərinə əhəmiyyət verir. Heç bəyənəmədikləri namizədlərə belə səs verirlər, çünki natiqlər onları inandıra bilir ki, məhz bu namizədi seçmək onların xeyrinədir. Xoşa gəldi-gəlmədi – bunun işə heç bir dəxli yoxdur. Qərb ritorika məktəbləri nitqin kütlə şüuruna göstərdiyi təsirini geniş surətdə tədqiq edir və bu cür tədqiqatların artıq böyük tarixi var. Rusiyada və Azərbaycanda bu elm nüfuza malik olmayıb və onun predmeti dilçiləri maraqlandırmayıb. 1990-cı illərdən başlayaraq ritorikanın postsovet məkanında intibah dövrü başlanır. Məsələn, Bakı Slavyan Universitetinin alimlərini nümunə kimi göstərmək olar. Prof. L.M. Qranovskayanın “Ritorika” dərsliyi bir neçə dəfə nəşr olunub. Əslində bu kitab dərslikdən çox ciddi elmi monoqrafiyanı xatırladır. Eyni zamanda prof. Q.D. Udalıx da ritorikaya xüsusi tədqiqatlar həsr edib.

Birinci fəslin üçüncü yarım fəslə “Diskurs və mətn. Mətn dilçiliyi və diskurs-təhlil” adlanır. Diskurs və mətn müasir dilçilikdə müxtəlif və fərqli anlayışlar kimi qəbul olunsalar da, onların əsasında eyni təsəvvürlər dayanır. Son illərdə yazılan dərslikləri və monoqrafiyaları oxuyanda belə təsəvvür yaranır ki, bu iki termin heç bir vaxt mənə baxımından yaxınlıq nümayiş etməyiblər. Fransız mənşəli *diskurs* sözü mətn və nitq mənalarında işlənib. Məsələn, J.Maruzonun “Dilçilik terminləri lüğəti”ndə diskurs termini, ümumiyyətlə, yoxdur. Lakin indeksdə verilir. Lüğətin sonunda ingilis, italyan, alman və fransız terminlərinin siyahısı verilir və burada

diskurs termini “nitqlə” bağlı göstərilir. Məsələn, “Discours – Речь, Discours direct, Discours indirect, Discours indirect libre”¹. Gördüyümüz kimi, *discours* termini bilavasitə nitqlə bağlıdır. Məsələn, Discours direct – vasitəsiz nitq və s. İngilis dilində də *discourse* termini nitq kimi tərcümə olunur. V.D.Stariçenokun yeni və “Böyük dilçilik lüğəti”ndə isə bu termin latın dili ilə bağlanır. Burada göstərilir ki, diskurs hadisə aspektində nəzərdən keçirilən əlaqəli mətnidir. Bundan əlavə, latın dilindəki *discursus* sözünün “mülahizə, dəlil, danışıq” mənaları göstərilir. Qeyd etmək lazımdır ki, mətn termininin özü də birmənalı qəbul olunmur. Yəni terminin özü, bəlkə də, şübhə doğurmur, lakin bu terminin hansı dil və nitq hadisələri ilə bağlanması həmişə düzgün başa düşülmür. Məsələn, həmin Lüğətdə göstərilir ki, “mətn yazılı yaxud şifahi məlumat olaraq bir neçə cümlədən ibarət olub struktur və məna tamamlığı ilə seçilir”².

L.M.Qranovskaya tekstin-mətnin qəbul olunmuş tərifini verir və qeyd edir ki, bu tərif bütün dərsləklərə daxil olub. Alim göstərir ki, mətn yazılı sənəd kimi mövcud olan məlumatdır. Mətn bir sıra deyimi özündə cəmləşdirir, həmin deyimlər müxtəlif növ əlaqələrlə bir-birilə bağlı olur. Mətnin modal səciyyəsi və pragmatik istiqaməti var. Qranovskaya deyir ki, mətn iki tədqiqat obyektinə daxildir. Biri *mikromətn* kimi müəyyən olunan mürəkkəb sintaktik bütövdür, digəri isə bütöv nitq əsəri. Alim qeyd edir ki, bu ikinci obyekt hələ də konkret müəyyən olunmayıb³. Qeyd etmək lazımdır ki, mürəkkəb sintaktik bütöv də bu günə qədər müəyyən olunmayıb. Sırf qrafik baxımdan mürəkkəb sintaktik bütövü abzasla eyniləşdirmək mümkündür, çünki abzas qrafik bölüm olsa da məna meyarı üzərində qurulur.

Fəslin **dördüncü yarım fəsl** “Siyasi diskursun müasir cəmiyyətdəki parametrləri” adlanır. Siyasi diskursun forması bu və ya digər təbii dildir. Adresata həmişə nitq kimi təqdim olunan diskurs əslində müəyyən dil formasında konkretləşən və reallaşan semiotik sistemdir. Diskursun məzmunu bilavasitə müəyyən sosial qrupların maraqları ilə bağlıdır. Əlbəttə, həmin maraqlar eksplisit və implisit şəkildə təqdim oluna bilər. Elə

¹ Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. Москва: Изд-во иностр. лит., 1960, с. 422.

² Стариченко В.Д. Большой лингвистический словарь. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008, с. 638.

³ Грановская Л.М. Структура и семантика текста. Баку: Мутарджим, 2006, с.4.

ola bilər ki, eksplisit səviyyədə hansısa bir ictimai təbəqənin maraqları təqdim olunduğu halda implisit və həqiqi maraqlar tamamilə başqa bir qrupunku olsun. Siyasətin tarixi sübut edir ki, çox zaman elitar təbəqələrin maraqlarını qoruyan siyasi diskurs eksplisit səviyyədə geniş xalq kütlələrinin maraqlarından danışır. Funksional parametr istənilən siyasi diskursu həmişə praktik həyatla bağlayır. Həyatdan kənar nəsə siyasət, nə də siyasi diskurs mövcud ola bilməz. Ümumiyyətlə, siyasət kiminsə kiməsə müraciəti kimi formalaşır. Siyasi modellərin həmişə və mütləq adresantı və adresatı olmalıdır. Əlbəttə, burada da eksplisit və implisit varlıqlardan danışmaq lazım gəlir. Yəni həm adresant, həm də adresat eksplisit və implisit ola bilər və ola bilər. Lakin hər halda diskursiv praktika göstərilən mexanizm əsasında qurulur. İctimai həyatda bu və ya digər mövzunun müzakirəsinə həsr olunmuş danışq (söhbət) başlanır və davam edir, inkişaf edir. Həmin danışq praktikası diskursiv praktika kimi, yəni bu mövzuda söhbət təcrübəsi kimi qarşılır və yadda qalır. Diskurslar “matryoska” kimi bir-birinə daxil olur ki, bu hal bilavasitə ideologiya ilə bağlıdır. Bununla bağlı eyni adda diskurs müxtəlif həcmli danışq praktikası kimi dəyərləndirilə bilər. Əlbəttə, belə bir differensiasiya tədqiqatçının nəzər baxışından asılı olaraq müəyyənəşir, lakin hər halda diskurs təcrübəsinin reallığı yalnız subyektiv amillərdən (baxışlardan) yox, eyni zamanda obyektiv göstəricilərdən (diskurs ünsürlərindən) asılıdır. Siyasətçilər və xüsusən də jurnalistlər istədikləri kimi mətnləri yoza bilərlər. Dilçilər isə mətnləri sırf filoloji təhlilə cəlb etməlidirlər.

Dissertasiyanın ikinci fəsl “Azərbaycan siyasi diskursunun müasir statusu və məzmunu” adlanır. Fəsil iki yarım fəsildən ibarətdir. **İkinci fəslin birinci yarım fəsl** “Ümummilli lider H.Ə.Əliyevin siyasi dili” adlanır. Burada qeyd olunur ki, H.Ə.Əliyev həmişə insanlar arasında olmuş və onun siyasi dili çox zaman canlı xalq danışq dili idi. Siyasi diskurs və ümumiyyətlə, diskurs dedikdə müasir dünyada hazırlanmış nitqlər nəzərdə tutulur. Şifahi nitqi yazılıdan fərqləndirən onun hazırlıqsız olmasıdır. Lakin bu gün bir qayda olaraq şifahi nitqlər də qabaqcadan hazırlanır və onların üzərində adətən ciddi redaktə işi aparılır. Ona görə də yazılı nitqin şifahidən fərqi çox az olur. Lakin elə siyasət adamları var ki, onlar həmişə xalq arasında olduğundan qabaqcadan nə haqda danışdığını bilmirlər. Belə siyasət adamları həmişə improvizasiya edirlər. Əlbəttə, bu cür siyasət xadimləri böyük şəxsi təcrübəyə malik adamlardır. Onların digər bir xüsusiyyəti isə siyasətlə, xalqın maraqları ilə yaşamalarıdır. Yəni bu növ siyasi xadimlər həmişə, ömürlərinin hər anı onları düşündürən problemlərlə

yaşayırlar, ona görə də istənilən dəqiqə onların müzakirəsinə başlaya bilərlər. H.Ə.Əliyev məhz belə şəxsiyyətlərdən idi. Onun yaratdığı siyasi diskurs isə Azərbaycan xalqının dil xəzinəsinə əsaslanır.

Seçilmiş əsərləri 1993-cü il iyunun 15-dəki çıxışı ilə başlayır: “Hörmətli millət vəkilləri, hörmətli Prezident! Mənə bu gün böyük etimad göstərdiyinə görə Milli Məclisin üzvlərinə, Azərbaycanın Ali Sovetinə minnətdarlığımı bildirirəm və sizi əmin edirəm ki, bütün imkanlardan istifadə edib, bu ağır yükü aparmağa çalışacağam və bu vəzifənin ləyaqətlə yerinə yetirilməsinə səy edəcəyəm. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının bugünkü ağır, mürəkkəb və gərgin vəziyyətini tam məsuliyyətlə dərk edirəm. Bu vəzifəni üzərimə götürərkən məsuliyyətimi anlayıram və bunların hamısını rəhbər tutaraq əlimdən gələni edəcəyəm...”¹

Gətirilən parçada bir neçə prioritet səciyyəli sözlər və ifadələr mövcuddur. Məsələn, *ağır, mürəkkəb, gərgin, məsuliyyət*. Heç diskurs bəlli olmasa da, bu açar sözlər mətnin semantik quruluşunu bərpa etməyə imkan verir. Məlum olur ki, H.Əliyevin hakimiyyətə gəldiyi dövr son dərəcə mürəkkəb bir dövr idi. Bir məqama xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Müvafiq cümlədə adresant həm *ağır*, həm *mürəkkəb*, həm də *gərgin* leksik vahidlərini işlədir. Belə təsəvvür yarana bilər ki, bunlar sinonim olaraq bir sırada eyni fikri təkrar edir. Əslində isə həmin sözlər bir-birini tamamlayır. Məsələn, *ağır* leksemi konseptual məzmun baxımından “yük” koqnitiv əlamətini aktuallaşdırır. Yəni həmin dövrdə ölkədə rəhbər vəzifə tutan insanın çiyinə “yük” qoyulur. Ümumiyyətlə, dövləti idarə etmək böyük bir yüküdür, ona görə də ağır lekseminin işlənməsi həmin “yükün” qeyri-adi “ağırlığından” xəbər verir.

Beləliklə də ümummilli lider H.Ə. Əliyevin yaratdığı siyasi diskurs haqqında müəyyən nəticələrə gəlmək mümkündür. Bu diskursun əsas xüsusiyyətlərindən biri mövcud ənənəyə müraciətdir. Ənənənin qorunması H.Əliyevin milli mədəniyyət və milli düşüncə nümayəndəsi olduğunu göstərir. Həmin xüsusiyyət obyektiv səciyyə daşıyır, yəni mədəni irsin davamçıları bunu gizlədə bilməz. Eyni zamanda adresata bu xüsusiyyət son dərəcə güclü təsir göstərir. Bununla bağlı digər mühüm cəhət ondan ibarətdir ki, milli ənənəyə və düşüncəyə əsaslanan siyasi şüur və siyasi diskurs böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Deməli, H. Əliyev siyasi

¹ Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 24 cildə. I cild. Bakı: Azərneşr, 1997, s.13.

diskursu XX əsrin sonu və XXI əsrin əvvəllərində formalaşan yeni nəslin siyasi tərbiyəsində iştirak edən ən vacib amillərdən biri olmuşdur.

İkinci fəslin ikinci yarımfəslə “Azərbaycan siyasi diskursunun özəllikləri” adlanır.

Müasir Azərbaycanda reallaşan siyasi diskursun fundamental özəllikləri, heç şübhəsiz ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevin nitqləri ilə bağlıdır. Prezidentin nitqləri müasir mərhələdə təşəkkül tapan siyasi diskursa güclü təkan verir. İstər semantik və məzmun, istərsə də formal dil vasitələri baxımından Prezidentin nitqi Azərbaycan milli ədəbi dilinin bütün normalarına uyğun şəkildə qurulur. Bu nitqlərə yüksək üslubi səciyyə xasdır. Prezidentin siyasi diskursa verdiyi təkan siyasi diskursun üslubi və məzmun-mövzu mərkəzini təşkil edir. Bu təkan müəyyən dil enerjisini təşkil edir və siyasi diskursun periferiyasına doğru zəifləyir. Bütün bunları nəzərə alaraq, qeyd etmək olar ki, Prezident İ.H. Əliyevin siyasi dili Azərbaycanda siyasi diskurs sahəsində mədəni ənənəni qoruyur və inkişaf etdirir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri akademik Ramiz Mehdiyevin «Об истоках деградации европейских структур, или Политика двойных стандартов в отношении Азербайджана» adlı məqaləsi xüsusi maraq doğurur. Məqələdə dünyada gedən proseslərə verilən qiymət kəskindir. Bütövlükdə isə təhlil olunan məqalə yeni siyasi diskursun sərbəstliyindən xəbər verir və Azərbaycanda yeni növ siyasi diskursun təşəkkül tapmasını göstərir.

Məsələn, burada qeyd olunur ki: “С распадом биполярной системы в мировом сообществе стала ощущаться эйфория по поводу будущего глобальной безопасности и взаимодействия. Многие ученые, аналитики, журналисты предрекали конец «эпохи силы» в международных отношениях. С окончанием «холодной войны» сообщество настроилось на достижение продекларированных целей в виде торжества демократии, свободы и равенства всех государств”¹. Kontekstdə *эйфория* sözü öz məna yükü və üslubi çalarları ilə diqqəti cəlb edir. Diskurs məkanında bu söz mərkəzi mövqə tutur və mətnin ideoloji istiqamətlənməsini müəyyən edir. Rus dilinin ən nüfuzlu akademik lüğətlərindən birində bu sözün mənası bu cür təyin olunur: “Çox yüksək

¹ Мехтиев Р. Об истоках деградации европейских структур, или Политика двойных стандартов в отношении Азербайджана.
<http://www.1news.az/politics/20151022101657526.html>

sevinc, razılıq hissi, obyektiv şəraitə uyğun olmayan coşğunluq, yüksək emosiyalarla səciyyələnən hal”¹. *Эйфория* sözünün bu kontekstdəki təhlili belə bir fikrə gəlməyə əsas verir ki, adresant dünya xalqlarının azadlıqla, demokratiya və bərabərliklə bağlı gümanlarını yanlış hesab edir. Bundan əlavə, *эйфория* sözünün semantik həcmi, fikrimizcə, “normadan kənar”, “psixika”, “müvazinətsizlik”, “qeyri-adekvatlıq”, “həssaslığın itməsi” kimi semantik çalarları özündə cəmləşdirir. Yəni inamlarla və ümidlərlə bağlı diskurs elə əvvəlcədən yalançı şüur və yalançı siyasət idi, yaxud (eyforiya kontekstin prioritet işarəsidirsə) – xəstə şüur və xəstə siyasət idi.

Dissertasiyanın üçüncü fəsl “Rusiya siyasi diskursunun müasir metadili və məzmunu” adlanır. Fəsil iki yarımfəsildən ibarətdir. **Üçüncü fəslin birinci yarımfəsl** “Rusiya siyasi dairələrinin dili” adlanır. Burada müasir Rusiyanın rəsmi mediasında yayılan mətnlər təhlil olunur. Nəticə etibarilə qeyd olunur ki, rəsmi mətnlər ikili səciyyəyə malikdir. Birincisi klassik rus ədəbi dilinin milli-mədəni ənənəsini qoruyub saxlamağa yönəlib, hər halda bu ənənəyə müvafiq şəkildə qurulur. İkincisi isə ümumi meyllərə uyğun olaraq sərbəst yaradılır. Bu sərbəstlik ədəbi dildə həmişə olduğu kimi demokratikləşmə prosesinə cavab verir. Eyni zamanda sərbəstlik Qərb media ənənəsinə uyğun şəkildə formalaşan siyasi diskursun qabarıq şəkildə əksidir. Demokratikləşmənin əsas göstəricisi geniş xalq kütlələrinin ədəbi dil ənənəsinə yiyələnməsində özünü göstərir. Aparılan təhlil göstərir ki, həmin demokratikləşmə prosesinin nəticəsində ədəbi dilin normaları əksər hallarda kobud şəkildə pozulur. Əslində yeni bir dil əmələ gəlir. Keçmiş sosialist totalitar dövlət dağıldıqdan sonra Rusiyada və bütün digər respublikalarda da ədəbi dilin demokratikləşməsi prosesi özünü göstərir. Səthi səviyyədə demokratikləşmə özünü dilin son dərəcə kobudlaşmasında göstərir.

Bu gün Rusiya Federasiyasının bəzi siyasət adamları istənilən səviyyədə sərbəst, bir çox hallarda isə jarqon dildə danışirlar və yazırlar. Bu fakt məlumdur və buna minlərlə misal göstərmək olar. Müasir dövrdə bu çox asanlıqla internet vasitəsi ilə edilir. Səciyyəvidir ki, bu gün bu hal heç kəsi təəccübləndirmir. Rusiya siyasi aləminin bu baxımdan parlaq nümunəsini, heç şübhəsiz ki, V.V. Jirinovski təşkil edir. Hamının yaxşı yadındadır ki, istənilən səviyyədə keçirilən tədbirlərdə V.V. Jirinovski rus dilinin bütün leksik və frazeoloji laylarına aid sözlərdən çəkinmədən

¹ Словарь русского языка в 4-х томах. Том 4. Москва: Русский язык, 1984, с.747.

istifadə edir. Paralinqvistik vasitələrdən isə ümumiyyətlə çəkinmir. Əslində Jirinovskinin nitqlərini siyasi diskursa yalnız şərti olaraq aid etmək olar, burada adi rus danışiq dili nümayiş olunur. Rus dilçiliyinin terminologiyasından istifadə etsək bu siyasi diskursu *русское просторечие* adlandırmalı olarıq. Beləliklə də müasir Rusiya siyasi diskursu rəsmi səviyyədə klassik normalara uyğun mətnlər yaratmaq cəhdləri ilə yanaşı daha sərbəst və ekspressiv dil də nümayiş etdirir. Bütün hallarda mədəni norma ciddi sınaqlara məruz qalır.

Dissertasiyanın bu bölməsində Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.V.Putinin Münhen görüşündəki çıxışı təhlil olunur¹. Bu çıxış 10 fevral 2007-ci ildə edilib və Rusiya Prezidentinin etdiyi çıxışların, demək olar ki, ən yaddaqalanlarından biridir. Dissertasiyada bu nitq ətraflı təhlil olunur. Burada isə qeyd etmək lazımdır ki, Münxen nitqi V.V.Putinə xas olan sərbəst və emosional üslubda qurulur. Bu sərbəstlik və qeyri-rəsmilik özünü çıxışın ilk cümlələrindən bürüzə verir və əslində eksplisit şəkildə təqdim olunur. Eyni zamanda Prezident V.V.Putin ədəbi dil və ümumiyyətlə rus mədəni ənənələrinə müvafiq şəkildə qurur öz nitqini. Nəticə etibarilə qeyd etmək olar ki, V.V.Putinin nitqi ümumiyyətlə bu iki qütb arasında yerləşir.

Bir neçə misala müraciət edək: “Для современного мира однополярная модель не только неприемлема, но и вообще невозможна”. Bu cümlə ədəbi normalara sadıqdır, eyni zamanda ekspressiya baxımından kifayət qədər güclüdür. Cümlənin ekspressiv tutumunu iki söz – *неприемлема* və *невозможна* – sözləri təmin edir. Burada *невозможна* leksik vahidi son dərəcə kəskin olmasına baxmayaraq *вообще* zərfi onu daha da gücləndirir. Nəticə etibarilə cümlə kəskin şəkil alır, lakin, qeyd etdiyimiz kimi, tamamilə etiket və ədəbi normalara cavab verir.

“Если сегодня новый министр обороны Соединённых Штатов здесь нам объявит, что Соединённые Штаты не будут прятать эти лишние заряды ни на складах, ни „под подушкой“, ни „под одеялом“, я предлагаю всем встать и стоя это поприветствовать”. Bu cümlə, yuxarıdakından fərqli olaraq, həm eksplisit, həm də implisit səviyyədə “normadan artıq” ekspressiv tutuma malikdir. Əslində *прятать на складах* ifadəsi müəllifin fikrini tam şəkildə verir, lakin adresant bununla kifayətlənmir və ni „под подушкой“, ni „под одеялом“ ifadələrindən

¹ [https://ru.wikisource.org/wiki/Речь_Путина_в_Мюнхене_\(2007\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Речь_Путина_в_Мюнхене_(2007))

istifadə edir. Bunlar isə tam diskursiv səviyyədə adresata istehza bildirir. Digər tərəfdən bu ifadələr adresatın “pis əməllərini” aşkara çıxarmağa da xidmət edir. Yəni diskurs həm ifadə baxımından, həm də məzmun baxımından son dərəcə kəskindir.

Beləliklə də Rusiya Prezidenti V.V. Putinin yaratdığı siyasi mətnlər həm forma, həm də məzmun baxımından son dərəcə maraqlı və əhəmiyyətliyətlidir.

Üçüncü fəslin ikinci yarım fəslə “Rusiya siyasi diskursunun özəllikləri” adlanır. Müasir Rusiya siyasi diskursunun üslubi səviyyəsinin aşağı düşməsi müşahidə olunur. Məzmun baxımından isə siyasi mətnlərin kifayət qədər kəskin olması qeyd olunur. Bu yarım fəsildə V.V. Qordeyevin “Dünya iqtisadiyyatı və qloballaşma problemləri” adlı dərş vəsaiti də təhlil olunur. Belə bir cümlə diqqəti cəlb edir: “Во-вторых, в Европе происходит формирование достаточно влиятельной контрэлиты, ядром которой выступают приблизительно 30 млн. мусульман-европейцев, идеология которых абсолютно не близка глобализации по-американски. К этому примешивается фактор не очень хороших отношений США с некоторыми мусульманскими странами, особенно после 11 сентября 2001 г.”¹. Burada *не очень хороших отношений* ifadəsi son dərəcə əlamətdardır. Qordeyev “pis” sememindən istifadə etmir, ona görə də işlətdiyi ifadə istehzal görünür. Əlbəttə, belə düşünmək olar ki, bu ifadənin üslubi səciyyəsi yalnız nitq etiketi ilə bağlıdır. Yəni Qordeyev mətnin ümumi üslubi və normativ səviyyəsini aşağı salmaq istəmir və ona görə də “bir o qədər də yaxşı deyil” anlamından (semantikasından) istifadə edir. Əslində isə *не очень хороших отношений* ifadəsi göstərilən kontekstdə bir növ evfemizm rolu oynayır. Həmişə bəllidir ki, ABŞ-ın bir neçə müsəlman ölkəsi ilə münasibəti kəskin surətdə pozulub. “Bir o qədər də yaxşı deyil” əslində “son dərəcə gərgin” deməkdir. Əlamətdar hadisədir ki, həmin münasibətlər əksər hallarda mövcud diplomatik etikətdən kənara çıxır. İraq əhalisinin müharibədən sonra ABŞ-a olan münasibətini çox şərhi olaraq *не очень хороших отношений* ifadəsi ilə adlandırmaq olar. İraqlı jurnalistin konfransda ABŞ prezidentinə ayaqqabı atması hamının yaxşı yadındadır.

Diskursun bu fraqmentinin də özünəməxsus prioritet işarələri mövcuddur. Məsələn, *контрэлита, влиятельная, идеология, абсолютно,*

¹ Гордеев В.В. Мировая экономика и проблемы глобализации. Москва: Высшая школа, 2008, с. 369.

по-американски, мусульманский, мусульмане-европейцы və s. Bu leksik vahidlərdən hər birinin arxasında son dərəcə mühüm fon informasiyası dayanır. Digər tərəfdən həmin arxa planda mövcud olan informasiyanı fəallaşdıran amil bu leksemlərin konseptual məzmunudur. Məsələn, *мусульманский* və *мусульмане-европейцы* ifadələri konseptual baxımdan nəinki eyniləşdirilə bilməz, bunlar hətta fərqli konseptləri verbəlləşdirir. Birincisinin arxasında ilk növbədə “müsəlman əxlaqı və dünyagörüşü” dayanır. İkincisində isə “Avropada avropalı müsəlmanların olması və ilk növbədə bunların böyük mədəni qüvvə təşkil etməsi” fikri vurğulanır.

Nəticədə aparılan tədqiqatın yekunları haqqında məlumat verilir. Aparılan tədqiqat bəzi nəticələrə gəlməyə imkan verir.

1. İlk növbədə qeyd olunmalıdır ki, müasir siyasi diskurs üslubi baxımdan keçmiş dövrlərdəkindən mahiyyət etibarilə xeyli fərqlənir. Digər bir nəticə bu fərqi səbəbləri ilə bağlıdır.

2. Siyasi diskursun dəyişməsində həlledici rolü müasir dünyada gedən qloballaşma və demokratikləşmə oynayır. Əgər 50 il bundan qabaq müxtəlif mədəni məkanlarda təşəkkül tapan siyasi diskurslar biri digərinə güclü təsir göstərə bilmirdisə, müasir dünyanın qloballaşması vahid siyasi diskursun yaranmasına güclü təkan verir. Əslində bu şəraitdə təsirdən yox, vahid qlobal siyasi diskursdan danışmaq lazımdır. Aparılan tədqiqat göstərir ki, müasir dünyanın ən aktual siyasi prosesi olan qloballaşma Amerika və Qərbi Avropa standartlarına uyğundur.

3. Eyni zamanda dünya siyasi diskursunda ayrı-ayrı siyasi xadimlərin qlobal meyllərə müqavimət göstərməsi və öz milli ənənələrinə sadıq qalması da müşahidə olunur. Bu cür siyasi xadimlərdən danışarkən ilk növbədə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri H.Ə.Əliyevi qeyd etmək lazımdır.

4. Müasir Azərbaycanda siyasi-diskursiv müstəqillik də müşahidə olunur. Bu siyasi-diskursiv müstəqillik əksər hallarda Amerika və Qərbi Avropa modellərini təkrarlayır. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bu hadisə heç də həmişə mənfi səciyyə daşmır. Amerika və Qərbi Avropa mədəniyyəti müasir dünyada ən qabaqcıl, avanqard mövqə tutur.

5. Müasir Azərbaycanda reallaşan siyasi diskursun fundamental özəllikləri, heç şübhəsiz ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevin nitqləri ilə bağlıdır. Prezident İ.H. Əliyevin siyasi dili Azərbaycanda siyasi diskurs sahəsində mədəni ənənəni qoruyur və inkişaf etdirir.

6. Müasir Rusiyanın siyasi diskursu dünyada gedən ümumi proseslərə uyğun şəkildə formalaşır. Yəni demokratikləşmə prosesi Rusiya siyasi diskursunu da postsovet məkanında əhatə edir. Bunu qloballaşma kimi də izah etmək olar.

7. Müasir dünyanın siyasi diskursu və bütövlükdə siyasət dili məkanında Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.V. Putinin dili öz səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə seçilir, diqqəti cəlb edir. Prezident V.V. Putinin nitqi sərbəst və emosional, lakin eyni zamanda müasir rus ədəbi dilinin normalarına uyğun şəkildə qurulur.

8. Ümumilikdə isə, müasir Rusiyada təşəkkül tapan siyasi diskursa mənfi konnotasiya xasdır. Bu cəhət özünü həm formal vasitələr, həm də məzmun baxımından büruzə verir. Rusiya siyasi diskursuna müasir mərhələdə yüksək dərəcədə ekspressionizm və epataj xasdır. Bu istiqamətin parlaq nümunələrini V.V. Jirinovski və R.Ə. Kadırovun nitqlərində görürük.

9. Beləliklə, tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan siyasi diskursu rus siyasi diskursu ilə müqayisədə üslubi və normativ baxımdan üstündür, rus siyasi diskursuna nisbətən neytrallığını qorumağa çalışır. Müasir Rusiyada təşəkkül tapan siyasi diskurs isə, demək olar ki, neytral üslubdan aşağıya doğru inkişaf edir.

10. Aparılan tədqiqat belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, müasir mərhələ Azərbaycan və Rusiya siyasi məkanında qeyri-sabitliklə səciyyələnir. SSRİ-nin dağılmasından 25 ilin keçməsinə baxmayaraq, mədəniyyətin digər sahələrində olduğu kimi, siyasi diskurs sahəsində də gedən proseslərin mahiyyəti hələ tam aydın deyil. Bu hal obyektiv səciyyə daşıyır, çünki ictimai hadisələrin özləri hələ də sabit deyil. Beləliklə də siyasi məkanda iki meyl özünü büruzə verir. Bir tərəfdən siyasi plyuralizm, digər tərəfdən – mədəni ənənə. Fikrimizcə, bu iki meyl bir-birinə ziddir və “mübarizə” hələ davam edir. Lakin perspektivləri müəyyən etmək mümkündür. Tədqiqat göstərir ki, mədəni ənənə qalib gəlməlidir. Əlbəttə, milli-mədəni ənənə hər yerdə və həmişə olduğu kimi, siyasi diskurs və ümumiyyətlə, siyasi nitq sahəsində də zənginləşməyə doğru inkişaf edir. Diskursiv praktikalar nümunəvi mətnlər yaradır, danışan və yazan kütlə həmin nümunələrə əsaslanır, onları oriyentir kimi tutur və nəticə etibarilə yeni klassik üslublar yaranır. Müasir dövrdə isə siyasi pluralizm və nitq rəngarəngliyi üstünlük təşkil edir.

Dissertasiyanın əsas müddəaları aşağıdakı nəsrlərdə öz əksini tapmışdır:

1. Siyasi diskurs anlayışına dair // Doktorant və gənc tədqiqatçıların XVII Respublika elmi konfransı. I cild. Bakı, 2013, s. 282-285.
2. О понятии «политический дискурс» // Международная молодёжная научно-практическая конференция. Ульяновск: УлГПУ, 2013, с. 71-77.
3. Heydər Əliyevin dil xüsusiyyətlərinə dair // Doktorant və gənc tədqiqatçıların XVIII Respublika elmi konfransı. II cild. Bakı: Mütərcim, 2013, s. 13-17.
4. О правомерности понятия «политический дискурс» // Международная научно-практическая конференция «Наука и образование в современном мире». Том 7. Караганды: РИО «Болашак-Баспа», 2014, с. 24-28.
5. Пространственно-временная организация политического дискурса // Тағиуев охулағи. Bakı: Mütərcim, № 2, 2014, s. 32-37.
6. Müasir Azərbaycanca siyasi diskursun təşkili prinsipləri // Dil və ədəbiyyat. Bakı: ADU, № 3, 2015, s. 47-51.
7. Политический дискурс и его отношение к языку // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mütərcim, № 3, 2015, s. 38-42.
8. Глобальность современной политики и стилистическое своеобразие современного политического текста // “Глобальный научный потенциал” научно-практический журнал. № 6. Санкт-Петербург, 2015, с. 32-36.
9. Azərbaycan dövrü mətbuatının siyasi dili // “Ulu öndər Heydər Əliyev irsində multikultural və tolerant dəyərlər” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans. I hissə. Bakı: Mütərcim, 2016, s. 70-74.
10. Diskurs və ictimai mühit // Filologiya məsələləri. Bakı: Elm və təhsil, 2016, № 7, s. 96-103.
11. “Diskurs-təhlil” anlayışı // Dil və ədəbiyyat. Bakı: BDU, № 3, 2016, s. 5-8.
12. Siyasi diskurs linqvistik tədqiqat obyektini kimi // “Müasir dilçiliyin aktual problemləri” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfrans. Sumqayıt: SDU, 2016, s. 269-271.
13. Лексико-семантические инновации в языке современного азербайджанского дискурса // “Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету: Серія «Філологія - Педагогіка - Психологія». Випуск 36. Київ 2017, с. 47-51.

**СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЯЗЫКА СОВРЕМЕННОГО
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО И РУССКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО
ДИСКУРСА (КОНЕЦ XX – НАЧАЛО XXI вв.)**

Резюме

Диссертационная работа посвящена сопоставительному анализу особенностей современного политического дискурса Азербайджана и России. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

Во введении обосновывается выбор темы, ее актуальность, определяются цели и задачи, предмет, методы исследования, научная новизна и методологическая база исследования, указывается теоретико-практическая значимость работы и апробация ее научных положений.

В первой главе диссертации рассматриваются такие современные понятия, как: дискурс и дискурс-анализ, дискурс и мир, дискурс и текст, а также изучаются параметры политического дискурса в современном обществе. Автор отмечает, что поскольку дискурс связывается с идеологией, и социальный аспект выпукло представлен в различных определениях дискурса, дискурс рассматривается как нечто стратегически незаконченное.

Вторая глава посвящена азербайджанскому политическому дискурсу, особенностям языка и стиля выдающегося политического и государственного деятеля современного Азербайджана, общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиевича Алиева. Делается попытка определить главные составляющие текстов общенационального лидера, выявляются основные конфигурации.

В третьей главе анализируются язык политических кругов России, особенности политического дискурса в России. Здесь выявлено, что в зависимости от ситуации общения, а в большей степени от затрагиваемой темы, палитра языковых средств политиков варьируется от сдержанно-нейтральной до неполиткорректной.

В заключении представлены основные выводы и обобщения, вытекающие из содержания диссертационной работы.

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LANGUAGE OF
CONTEMPORARY AZERBAIJAN AND RUSSIAN
POLITICAL DISCOURSE (THE END OF THE XX –
THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)**

Summary

The thesis is devoted to the comparative analysis of the features of the contemporary political discourse of Azerbaijan and Russia. The thesis consists of an introduction, three chapters, conclusion and bibliography.

The introduction substantiates the relevance of the research topic as well as determines the object and the subject, the main task and specific objectives, scientific novelty, the theoretical and practical value, sources and methods, the provisions for defense.

The first chapter of the thesis deals with such modern concepts as: discourse and discourse analysis, discourse and the world, discourse and text, as well as the parameters of political discourse in modern society. The author notes that since discourse is associated with ideology, and the social aspect is convexly represented in various definitions of discourse, discourse is regarded as something strategically unfinished.

The second chapter is devoted to the Azerbaijani political discourse, the peculiarities of the language and style of the outstanding political and state figure of modern Azerbaijan, the national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyevich Aliyev. An attempt is made to determine the main components of the texts of the national leader, basic configurations are revealed.

The third chapter analyzes the language of political circles in Russia, the features of political discourse in Russia. It was revealed that, depending on the situation of communication, and more on the topic concerned, the palette of language means of politicians varies from restrained-neutral to politically incorrect.

The conclusion includes the main results of the research.

Çapa imzalanıb: ??2017.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

ВАФА ЭЛЬХАН ГЫЗЫ МАМЕДОВА

**СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЯЗЫКА СОВРЕМЕННОГО
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО И РУССКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО
ДИСКУРСА (КОНЕЦ XX – НАЧАЛО XXI вв.)**

**5714.01 – Сравнительно-историческое и
сравнительно-типологическое языкознание**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии**

Баку – 2017